

*До спеціалізованої вченої ради ДФ 2022-09
у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77*

РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертаційну роботу Полич Валерії Павлівни
на тему «Правові засади боротьби зі зміною клімату
у праві Європейського Союзу»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 293 – «Міжнародне право»**

Актуальність теми дослідження. В останні 15-20 років проблема запобігання глобальним змінам клімату вийшла на авансцену міжнародного співробітництва в природоохоронній галузі.

Сам факт зміни клімату на нашій планеті ніколи не заперечувався вченими та є швидше закономірним, ніж незвичайним явищем. Періодично на Землі протягом всієї історії її існування відбувалися серйозні кліматичні зміни в бік як потепління, так і похолодання. Проте з кінця 80-х років минулого століття у світі почала домінувати теорія так званої антропогенної, тобто такої, що відбувається з вини людини, зміни клімату. На думку більшості науковців, через зростаючі обсяги викидів в атмосферу парникових газів, головним чином вуглекислого газу, у світі прискорився процес глобального потепління, або зростання середньої температури поверхні Землі, що на сьогоднішній день має надзвичайно згубні наслідки як для екосфери, частиною якої є людина, всесвітньої економіки і навіть міжнародної безпеки. Очевидно, що міжнародне співтовариство не могло залишатися осторонь цих проблем, а отже співробітництво у царині запобігання та боротьби із наслідками зміни клімату стало поштовхом для формування потужного напрямку співпраці різних учасників міжнародних відносин на різному рівні у цій сфері. Інституціоналізація зусиль суб'єктів міжнародного права, розвиток розширеної нормативної бази, як на універсальному, так і регіональному рівнях, є ознакою сучасної системи суспільних відносин у сфері боротьби зі зміною клімату.

Одним із активних учасників та лідерів у створенні стандартів у кліматичній сфері є Європейський Союз. Він не лише активно впливає на формування універсального кліматичного порядку денного, а й на своєму рівні формує нормативну базу з елементами наднаціональності, яка є зразком для усіх інших держав, міжнародних організацій, міжнародного громадянського суспільства у відповідному напрямку. Однією із цілей ЄС, зокрема, є досягнення кліматичної нейтральності до 2050 р.

Україна, яка у 2014 р. уклала з ЄС, його державами-членами та Євратомом Угоду про асоціацію, а з 23 червня 2022 р. набула статусу держави-кандидата, що ставить перед нашою державою нові завдання із подальшої адаптації національного законодавства України до права ЄС, в тому числі і у екологічній сфері.

З огляду на це обрана дисертанткою тема - «Правові засади боротьби зі зміною клімату у праві Європейського Союзу» є актуальною як з теоретичної, так і практичної точок зору.

Крім того тематика та завдання, які Полич В. П. успішно вирішує у своїй роботі, відповідають напрямам наукових досліджень кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого і виконана в межах цільової комплексної програми «Теоретичні та практичні проблеми сучасного міжнародного права та іноземного конституційного права» (державна реєстрація №0111U000954) та фундаментального наукового дослідження «Система національної безпеки України у XXI ст. (невійськовий аспект): трансформація підходів до правового регулювання» (державна реєстрація №0121U109548).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації.

Дисертанткою проведено всебічне, комплексне та ґрунтовне наукове дослідження особливостей правового регулювання політики Європейського Союзу в сфері боротьби зі зміною клімату, а також основних механізмів співпраці держав у цій сфері на універсальному рівні та на рівні ЄС. Одним із

важливих результатів роботи є встановлення особливостей снівробітництва України та ЄС у царині протидії зміні клімату та стану імплементації зобов'язань нашої держави за Угодою про асоціацію 2014 р. та в умовах набуття членства в ЄС.

У дисертаційній роботі вдало сформульована мета, яка полягає у «встановленні особливостей правового регулювання політики Європейського Союзу у боротьбі зі зміною клімату, а також визначенні правових засад впливу кліматичного *acquis* ЄС на національне законодавство України, зокрема в рамках реалізації зобов'язань за Угодою про асоціацію з ЄС 2014 р. та набуття членства в ЄС» (с. 8–9). Завдання, які ставить перед собою авторка дисертації, відповідають меті дослідження, досягнення якої дало можливість сформулювати загальні висновки та запропонувати положення, що характеризуються науковою новизною (с. 11-14).

Методологічним підґрунтям роботи стали методи об'єктивності, історико-правовий, формально-логічний, діалектичний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, системно-структурний, прогностичний та інші загальнонаукові та спеціальні методи. Відтак вдале використання та поєднання цих методів обумовило всебічність, повноту й об'єктивність отриманих наукових результатів та забезпечило всебічне висвітлення питань, які відображені у плані дослідження.

У дисертаційній роботі знайшло відображення чимало вагомих науково-прикладних здобутків. Зокрема авторка надає ретельну характеристику зародженню та еволюції міжнародно-правового регулювання снівробітництва держав у сфері протидії зміні клімату, підкреслюючи при цьому надзвичайно вагомий внесок у процес формування універсального кліматичного режиму саме Європейського Союзу та його держав-членів. Валерія Павлівна підкреслює, що «розвиток міжнародно-правового снівробітництва у боротьбі зі зміною клімату, поштовхом до якого стали зусилля світової академічної спільноти, за останні 30 років перетворився в найважливіший напрямок міжнародного снівробітництва з охорони навколишнього середовища. На

сьогодні це чи не найінтенсивніший за темпами свого розвитку вектор співпраці різних суб'єктів міжнародного права, який ґрунтується на усвідомленні глобальності проблеми та необхідності досягнення цілей сталого розвитку» (с. 84).

Дисертантка робить важливий акцент на тих об'єктивних факторах, які як сприяли, так і перешкоджали створенню міжнародно-правових кліматичних стандартів та продовжують мати вплив на їх розвиток. Зокрема різне бачення економічно розвинутих країнами та країнами, що розвиваються своєї ролі та участі у реалізації зобов'язань щодо боротьби зі зміною клімату часто-густо унеможлиблює досягнення консенсусу з важливих питань у сфері, яка є предметом дослідження.

Вагомим внеском роботи є аналіз змісту і правової природи основних міжнародно-правових актів зі зміни клімату. Авторка зауважує, що навіть ті договори, які загалом є юридично обов'язковими, часто-густо містять норми «м'якого права», що зумовлено специфікою сфери правового регулювання і спроможністю суб'єктів міжнародного права виконувати взяті на себе зобов'язання. Також у дисертації Полич В.П. звертає увагу на «каскадність» або «багатошаровість», деяких міжнародних договорів, які містять досить велику кількість рамкових норм (наприклад, Паризької угоди 2015 р.), і слушно зауважує, що така властивість документу дає можливість розвивати його положення у майбутньому (с. 46; с. 85).

Заслуговує на увагу і проведений дисертанткою аналіз розвитку правового регулювання екологічної політики, в межах якої боротьба зі зміною клімату є магістральним напрямком. При цьому авторка робить важливий висновок, що питання боротьби зі зміною клімату на сьогодні вже вийшли за межі суто природоохоронної діяльності ЄС, та пронизують і інші політики Союзу, зокрема – енергетичну, транспортну, сільськогосподарську та ін. (с. 86). Таким чином, на думку Полич В.П. важливою рисою правового регулювання питань, що стосуються боротьби зі змінами клімату у Європейському Союзі є його полісистемність (с. 87; с.146).

Авторка доходить висновку, що саме «наявність наднаціональної складової у європейській нормативній системі у боротьбі зі зміною клімату забезпечує її ефективність та подальшу уніфікацію та гармонізацію правового регулювання різних напрямків боротьби зі зміною клімату у державах-членах ЄС» (с. 84).

У дисертації також здійснено аналіз *aquis* Європейського Союзу у сфері протидії клімату, метою якого є забезпечення досягнення кліматичної нейтральності. Зокрема дисертантка окремо досліджує розвиток нормативно-правового регулювання за такими напрямками, як зменшення викидів парникових газів, торгівля квотами на викиди у праві ЄС, захист озонового шару та захист лісів та сільськогосподарських угідь (Розділ 2).

Вагоме науково-практичне значення мають положення роботи, які стосуються правової регламентації взаємовідносин України та ЄС у сфері боротьби зі зміною клімату, визначення особливостей організаційно-правового механізму співробітництва України та ЄС у відповідній сфері; оцінка стану імплементації зобов'язань у сфері протидії зміні клімату у законодавстві України в рамках реалізації зобов'язань за Угодою про асоціацію з ЄС 2014 р. та в умовах набуття членства в Європейському Союзі; а також рекомендації, які стосуються оптимізації процесу адаптації національного законодавства України до законодавства ЄС, яке регулює відносини, які стосуються боротьби зі зміною клімату (Розділ 3).

Висновки, які сформульовані Полич В. П. у роботі, ґрунтуються на глибокому авторському осмисленні наукових джерел, міжнародних договорів, міжнародних звичаїв, резолюцій міжнародних організацій, односторонніх актів держав, первинних і вторинних джерел права ЄС, законодавства України тощо. У свою чергу висновки, рекомендації та пропозиції, висловлені дисертанткою, є в необхідній мірі обґрунтованими, виваженими та достовірними.

Структура роботи є гармонійною, відображає основну спрямованість теоретичного аналізу й забезпечує поступовість наукового дослідження. Структурні елементи дисертації перебувають у логічному зв'язку між собою в рамках єдиного вектору розвитку наукової думки.

Наукова новизна одержаних результатів.

Дисертація є глибоким та комплексним дослідженням, яке проведене на високому науково-методологічному рівні та характеризується змістовністю, коректністю наукової полеміки та логікою викладення матеріалу. Одержані авторкою результати дослідження розв'язують науково-прикладні питання та характеризуються високим рівнем наукової новизни.

Окремі питання, до яких звертається дисертантка у роботі, не отримали достатнього висвітлення у сучасній вітчизняній правовій доктрині (наприклад, еволюція *aquis* ЄС у таких сферах, як зменшення викидів парникових газів, торгівля квотами на викиди, запобігання руйнування озонового шару, захист лісів, а також снівробітництво ЄС та України у сфері боротьби зі зміною клімату).

Варто звернути увагу на окремі положення роботи, що сформульовані авторкою вперше або ж забезпечують подальший розвиток наукових підходів до окремих питань правового регулювання боротьби зі зміною клімату у ЄС. Серед них, зокрема:

1. Теза про те, що сформований у рамках ЄС власний кліматичний режим є складовою глобального кліматичного режиму, що ґрунтується на засадах Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату 1992 р. Особливістю європейського режиму є існування механізмів, які діють на різних рівнях - локальному, регіональному, субрегіональному, міжнародному та наднаціональному рівнях, що забезпечує його ефективність.

2. Висновок про те, що Специфіка правового регулювання питань зміни клімату в Європейському Союзі зумовлена тим, що імплементація зобов'язань за міжнародними договорами, укладеними на універсальному рівні ЄС, як суб'єктом міжнародного права, і державами-членами у цій сфері, відбувається одночасно на двох рівнях – наднаціональному та національному, що у свою чергу зумовлює ретельність вибору засобів виконання цих зобов'язань на основі застосування принципів субсидіарності і пропорційності.

3. Оригінальністю відрізняється і запропоноване дисертанткою визначення системи торгівлі викидами у ЄС як взаємопов'язаних правових, фінансових та організаційних інструментів, що запроваджені на рівні Європейського Союзу та його держав-членів, за допомогою яких ЄС забезпечує досягнення цілей кліматичної нейтральності та імплементацію міжнародно-правових зобов'язань щодо поступового зменшення показників викидів парникових газів.

4. Позитивним вбачається звернення Полич В. П. до проблеми визначення особливостей правових засад снівробітництва України та ЄС у сфері боротьби зі зміною клімату з початку повномасштабної військової агресії Російської Федерації 24.02.2022 р. та констатація зумовленості політики підтримки з боку Європейського Союзу та повоєнної відбудови України принципом дотримання засад та стандартів кліматичної та екологічної політик Союзу.

5. Важливим внеском авторки є визначення особливостей правового регулювання у сфері скорочення парникових газів у ЄС, як такого що має полігалузевий характеру, який виражається у тому, що норми права, які стосуються емісії парникових газів формуються як в рамках суто кліматичних нормативно правових-актів, так і у тих, що належать до сфери енергетики.

6. Обґрунтування необхідності прийняття спеціального нормативного акту у формі закону України у сфері боротьби зі зміною клімату та адаптації до кліматичних змін, який має враховувати міжнародно-правові зобов'язання України у цій сфері, у тому числі за Угодою про асоціацію, тенденції правового регулювання проблематики захисту клімату у нраві ЄС, а також кращі практики європейських країн;

7. Рекомендації щодо ухвалення підзаконних нормативних актів для забезпечення функціонування системи моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів (розробити національні плани розподілу щодо процедур визначення орієнтирів, механізмів і процедур розподілу, нормативно визначити процедури видачі квот та дозволів, розробити технічні регламенти

роботи реєстру допусків та встановлення реєстру СТВ, визначити правила аукціону, визначити організаційно-правові засади діяльності компетентного органу у цій сфері тощо) для забезпечення належної імплементації положень Директиви 2003/87/ЄС про встановлення схеми торгівлі викидами парникових газів; та прийняття та впровадження Національного плану з енергетики і клімату, що враховує п'ять вимірів Енергетичного Союзу, а саме енергетичну безпеку, внутрішній енергетичний ринок, енергоефективність, декарбонізацію, а також дослідження, інновації та конкурентоспроможність у рамках виконання зобов'язань за Регламентом 2018/1999 про управління Енергетичним Союзом і пом'якшення наслідків зміни клімату тощо.

Крім вказаних, у дисертації викладено і інші положення, висновки та рекомендації, які у своїй сукупності забезпечують цілісність наукової новизни проведеного дослідження.

Повнота викладу одержаних результатів.

Основні наукові ідеї, положення та висновки дисертації повною мірою є апробованими, доступними широкому науковому загалу. Результати наукового пошуку знайшли відбиття у 3 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, затверджених Міністерством освіти і науки України, в 1 науковій статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні, а також у тезах 3 доповідей і наукових повідомлень, оприлюднених на наукових конференціях.

Результати проведеного дослідження, поза сумнівом, мають практичне значення. Сформульовані у роботі узагальнення, висновки та рекомендації можуть бути використані як науково-дослідній сфері в якості основи для наукових досліджень правового регулювання політики Європейського Союзу в сфері боротьби зі зміною клімату, так і у нормотворчій діяльності – як теоретичний матеріал для наукового обґрунтування проектів нормативно-правових актів з питань співпраці України та ЄС у сфері боротьби зі змінами клімату та приведення національного законодавства у відповідність до кліматичного *acquis* ЄС. У навчальному процесі основні здобутки дисертації можуть використовуватися під час підготовки підручників та навчальних

посібників із міжнародного права, права Європейського Союзу, міжнародного екологічного і енергетичного права та екологічного права України та при читанні лекцій та проведенні практичних занять тощо.

Зауваження та дискусійні положення дисертації.

У цілому дисертація є завершеною науковою працею, яка містить нові положення, які вирішують конкретне наукове завдання у сфері права ЄС та міжнародного права. Теоретичні результати й практичні положення, характеризуються єдністю, аргументованістю наукових висновків і узагальнень, та свідчать про особистий вклад дисертанта в науку міжнародного права.

Разом з цим, як і кожна наукова праця, дисертація Полич Валерії Павлівни містить дискусійні положення, що потребують додаткового обґрунтування, та щодо яких можна висловити певні міркування, які можуть бути враховані дисертанткою у подальшій науковій роботі.

1. Розділ 2 дисертаційної роботи присвячений правовому регулюванню питань боротьби зі зміною клімату у Європейському Союзі у таких сферах/напрямах, як зменшення викидів парникових газів (2.1), торгівля квотами на викиди (2.2), захист озонового шару (2.3), захист лісів (2.4). Однак, на жаль, у роботі не знайшла належного відображення проблематика правової регламентації використання альтернативної енергетики, як одного із шляхів досягнення кліматичної нейтральності у ЄС. На мою думку, висвітлення у роботі вказаного напрямку суттєво збагатило б роботу та дало б можливість досягти додаткових наукових результатів.

2. У дослідженні дисертантка зауважує, що «особливістю норм права ЄС у сфері боротьби зі зміною клімату є їх більш конкретизований характер, у порівнянні із більшістю норм універсального характеру у цій сфері, які переважно встановлюють лише рамки поведінки відповідних суб'єктів. Також свої особливості має і механізм контролю за виконанням суб'єктами права ЄС зобов'язань у відповідній сфері» (С. 85).

У чому полягає такий контроль, які складові цього механізму та які наслідки матиме порушення суб'єктами права ЄС їхніх зобов'язань щодо протидії зміні клімату.

3. На ст.ст. 151, 159, 191 дисертантка звертає увагу на приєднання України, яка стала першою серед країн, що не є членом ЄС до програми Європейського Союзу - LIFE (Угода від 24.06.22). Метою цієї програми дій з довкілля і клімату, яка розрахована на 2021–2027 роки, є «сприяння переходу до стійкої, циркулярної, енергоефективної, заснованої на відновлюваній енергії, кліматично нейтральної та стійкої економіки з метою захисту, відновлення та покращення якості навколишнього середовища, включаючи повітря, воду та ґрунт, а також відновлення біорізноманіття та боротьба з деградацією екосистем, у тому числі шляхом підтримки реалізації та управління мережею Natura 2000, сприяючи сталому розвитку» (ст. 3 Регламенту 2021/783). У зв'язку з цим виникає питання, які саме заходи реалізуються у рамках LIFE, що безпосередньо стосуються зміни клімату? На основі яких нормативних актів реалізується кліматичний компонент LIFE та яким чином здійснюється фінансування заходів у сфері протидії зміні клімату.

4. Розкриваючи питання правового регулювання боротьби зі зміною клімату в ЄС, авторці варто було б також звернути увагу на той вплив, який здійснює громадянське суспільство у Європейському Союзі на формування правил поведінки у сфері, що є предметом дослідження. Це суттєво б збагатило дисертаційне дослідження та дало б можливість оцінити потенціал неурядових організацій в Україні в рамках реалізації зобов'язань, які виникають у зв'язку з імплементацією положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, його державами-членами та Євратомом, що стосуються проблем екології та клімату.

5. Надаючи характеристику еволюції правової регламентації відносин у сфері боротьби зі зміною клімату у ЄС, не зайвим було б звернутися до питань можливості правового захисту прав приватних осіб ЄС, які виникають у зв'язку з імплементацією кліматичного *aquis* ЄС. Так, зокрема, уже хрестоматійною стала т.н «Народна кліматична справа» або справа *Carvalho* - судовий процес,

ініційований 10 родинами з Португалії, Німеччини, Франції, Італії, Румунії, Кенії, Фіджі та Саамської молодіжної асоціації *Sáminuorra* (36 осіб, усі з яких активно займаються сільським господарством середнього розміру та туризмом у чутливих до клімату регіонах у Європі та за її межами. наприклад, німецьке узбережжя Північного моря чи нівнічна Кенія) у 2018 р. На думку позивачів, зміна клімату вплинула на їхні будинки, засоби до існування, традиційні сімейні заняття та культуру, тому вони звернулися до Суду з позовом проти інституцій ЄС з метою захисту свої основних прав та запобігання небезпечній зміні клімату). Зокрема позивачі були незадоволені законодавчим пакетом 2018 року, який регулює викиди парникових газів на 2021–2030 роки: Директива про торгівлю викидами, Регламент про парникові гази та Регламент про землекористування та лісове господарство та вимагали анулювати ці акти та відшкодувати завдані їх застосуванням збитки. І хоча позов не був задоволений, ця справа проливає світло на особливості застосування кліматичного *aquis* ЄС до приватних осіб.

Водночас наведені зауваження та побажання не применшують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження. Дисертантка на належному рівні виконала поставлене наукового завдання та оволоділа методологією наукової діяльності. Рецензована дисертація є самостійним завершеним комплексним і актуальним дослідженням.

Зміст дисертації відповідає профілю спеціальності 293 – «Міжнародне право».

При вивченні тексту дисертації та наукових публікацій здобувачки фактів порушення академічної доброчесності не виявлено.

Загальний висновок.

Беручи до уваги викладене, можна зробити висновок, що дисертація Полич Валерії Павлівни на тему «Правові засади боротьби зі зміною клімату у праві Європейського Союзу», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої

наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 – «Міжнародне право».

Рецензент:

кандидат юридичних наук, професор,
доцент права Європейського Союзу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

О.Я. ТРАГНЮК

Підпис	<i>Трагнюк О.Я.</i>
Засвідчую	<i>Трагнюк</i>
Нач.ВК	
30	01.2023 р.

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ

створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 00:08:30 28.01.2023

Назва файлу з підписом: До спеціалізованої вченої ради ДФ 2022_ Рецензія Трагнюк_ для Полич.docx.pdf.asice

Розмір файлу з підписом: 158.4 КБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: До спеціалізованої вченої ради ДФ 2022_ Рецензія Трагнюк_ для Полич.docx.pdf

Розмір файлу без підпису: 157.0 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: ТРАГНЮК ОЛЕСЯ ЯНІВНА

П.І.Б.: ТРАГНЮК ОЛЕСЯ ЯНІВНА

Країна: Україна

РНОКПП: 2700314365

Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 00:08:28 28.01.2023

Сертифікат виданий: АЦСК АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

Серійний номер: 248197DDFAB977E5040000006D84E1005ACCC303

Алгоритм підпису: ДСТУ-4145

Тип підпису: Удосконалений

Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)

Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)

Сертифікат: Кваліфікований